

УДК 94(477.8)

МОНАХИНЯ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО ЙОСИФА (МАРІЯ ІСОПЕНКО): СПРОБА ВІДТВОРЕННЯ ПОВСЯКДЕННЯ ШЛЯХОМ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

Олег ЄГРЕШІЙ

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: ludyna@ukr.net
DOI: 10.15330/gal.37.114-130
ORCID: 0000-0002-0639-910X*

Ольга МАСЛІЙ (Сестра Андрея)

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін,
Науково-дослідний інститут історії Церкви,
вул. Софрона Мудрого (Гарбарська), 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: maslii.a@ifaiz.edu.ua
DOI: 10.15330/gal.37.114-130
ORCID: 0000-0001-9878-7128*

У науковій статті автори аналізують кримінальну справу, запроваджену радянськими спецслужбами на монахиню Йосифу (Марію Ісопенко) Чину Святого Василя Великого, колишню настоятельку монастиря ЧСВВ у Станиславові. Нині свідчення про цю релігійну діячку є незначними – повідомлення в ділянці історії монастирів цього Чину в Галичині, окремі статті популярного характеру або ж уривки краєзнавчих видань. Цілісних наукових статей про життя та діяльність сестри Йосифи (Марії Ісопенко) нині немає. У статті з'ясовуються можливості застосування кримінальних справ як джерела вивчення повсякденного життя духовних осіб тоталітарної доби. Як приклад автори використовують потенціал кримінальної справи, яку 1945 р. радянські спеціальні служби запровадили на монахиню Йосифу (Марію Ісопенко) Чину Святого Василя Великого. Розглядаються всі складові кримінальної справи – анкети арештантів, їхні біографії, обставини арешту духовних осіб, подробиці здійснення обшуку їхніх помешкань, особливості проведення допитів, витяги з протоколів вироків тощо.

Ключові слова: монахиня Йосифа (Марія Ісопенко), Чин Святого Василя Великого, кримінальна справа, радянські спецслужби, повсякденність, періоджерело, греко-католицьке духовенство.

Новітня російсько-українська війна мимоволі актуалізувала низку важливих соціокультурних питань. Адже варто пам'ятати, що Російська федерація (РФ) є прямим спадкоємцем Радянського Союзу і її дії постають як своєрідне віддзеркалення національної політики її попередника. Бачимо, що в сучасних умовах РФ продовжує проводити ганебну політику насильства над мирним українським населенням, яке перебуває на окупованій території і бодай у якийсь спосіб наважується ставати в опозицію. Відтак не слід дивуватися, що окремі українські історики роблять екскурси в минуле, шукаючи аналоги, відтворюючи схожі історичні фрагменти та епізоди за участю радянських правоохоронних органів і працівників спеціальних служб.

Ця проблема, на наш погляд, “провокує” іншу, антропоцентричну, бо спроможна “регенерувати” історичну людину, яка не претендує за усталеними академічними характеристиками на “відому” чи “видатну”. Йдеться про “малих”, не відомих широкому загалові людей, які волею обставин опинялися віч-на-віч із радянським тоталітарним режимом і в особливий спосіб опонували йому. Біографії “малих” людей спроможні відтворити історики-“повсякденці”, які вивчають їхню діяльність в умовах “пограничних ситуацій” – війн, переслідувань, репресій тощо.

Між тим, методологічні принципи історії повсякденності як окремого наукового напряму історичної науки урізноманітнили пошуковий інструментарій, запровадивши новий пошу-

ковий метод – “не просіяти жодної зернини” (“Do not loose any grain” which means “do not loose any single detail”). Цей метод передбачає цілісніший підхід до вивчення історичної людини аж до найменших життєвих подробиць, спонукаючи тим самим до глибшого пошуку й осмислення джерел особового походження: нотаток для пам’яті, щоденників, епістолярію, періодичної і неперіодичної преси тощо.

Разом із тим, кримінальні справи, порівняно з епістолярієм, записками для пам’яті чи щоденниками, не мають вираженого відбитку авторської індивідуальності, оскільки записи в кримінальних справах створювалися свого роду “під диктовку” слідчого, який проводив допит. Записи в карних справах здійснювали не за бажанням обвинуваченого, не для закарбування в пам’яті, а радше “для протоколу”. Історик, який має справу з цим першоджерелом, не може читати “між рядками” автора, визначати його малорозбірливий почерк, свого роду відчувати через авторське скорочення слів, три крапки, вживання архаїзмів, латинізмів тощо. Натомість свідчення арештантів карних справ, як правило, приховують страх, погрози та інші моральні переслідування¹. Разом із тим, кримінальні справи як першоджерела мають свої переваги перед іншими історичними пам’ятками. Вони спроможні “вихоплювати з життя” історичних людей факти, які в традиційних першоджерелах здебільшого не помічаються, сприймаються переважно як дотичні (обставини арешту осіб, опис їхнього майна, подробиці проведення обшуку помешкань, словесний портрет ув’язнених, анкета підсудних, особливості проведення допитів, різномірні характеристики на цих людей, медичні довідки, витяги з протоколів вироків тощо).

У пропонованій статті нашу увагу звернуто на короткий життєвий відтинок колишньої ігумені монастиря Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) у Станіславі сестри Йосифи (в миру – Марії Ісопенко) – час її арешту і допитів радянськими правоохоронними органами 1949–1950 рр. Утім, задля повнішої уяви портрета маловідомої релігійної діячки нами зроблено спробу розкрити елементи ширшої біографії с. Йосифи. Тим більше цього річ виповнилося п’ятдесят років від дня смерті черниці.

Порушена проблема нехай дотично, але ставала предметом досліджень українських істориків та історичкинь. Монахиня Дарія Турків предметно на широкій джерельній базі висвітлює служіння та просвітницьку діяльність сестер Чину Святого Василя Великого у Східній Галичині наприкінці XIX – у першій половині XX ст. Значну увагу дослідниця віділила також монашій та громадській місії сестри Йосифи в час, коли черниця була настоятелькою монастиря отців василіян². Монахиня Серафима Сало (ЧСВВ) стала авторкою книги “Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії”, у якій розкрила існування жіночих василіанських монастирів в умовах радянського тоталітарного режиму, описала долі деяких черниць, зокрема с. Йосифи³. Історичка Іванна Гавриш у монографії “Заборонена молитва: Станіславівська єпархія УГКЦ у період підпілля (1946–1989)” торкнулася окремих деталей арешту релігійної діячки⁴. Івано-Франківський історик Б. Савчук у своїй монографії “Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіянок” вмістив цінні факти біографії с. Йосифи в час другої радянізації західноукраїнських земель та ліквідації обителі⁵. Побіжно, у контексті своїх заданих тем торкалися біографії монахині І. Андрухів⁶, Р. Делятинський⁷, Н. Концур-Карабінович⁸, І. Стасюк⁹ та ін.

¹ Коляструк О. (Екстра)ординарність повсякденного життя в умовах Великого терору: норми vs аномалії? *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2018. № 1 (49). С. 149.

² Турків Дарія (Світлана). *Сестри Чину Святого Василя Великого у Східній Галичині наприкінці XIX – у першій половині XX століття: служіння та просвіта*. Львів : Манускрипт-Львів, 2023. 456 с.

³ Сало С. с. ЧСВВ. *Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії*. Жовква : Місіонер, 2012. Т. 1. 432 с.

⁴ Гавриш І. *Заборонена молитва: Станіславівська єпархія УГКЦ у період підпілля (1946–1989) : монографія*. Івано-Франківськ : Фоліант, 2021. 264 с.

⁵ Савчук Б. *Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіянок*. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2011. 271 с.

⁶ Андрухів І. *Релігійне життя на Прикарпатті: 1944–1990 роки : історико-правовий аналіз*. Івано-Франківськ, 2004. 344 с.

Значний інтерес у ділянці методології історії повсякденності як напряму представляють вагомими роботами відомих українських дослідників-“повсякденців” – Ольги Коляструк і Олександра Удода. Вінницька дослідниця О. Коляструк спонукає до ціліснішого вивчення пограничних ситуацій (арештів, допитів, ув’язнень, перебування на спецпоселеннях тощо) “непримітних людей”¹⁰. Київський історик Олександр Удод у своїх напрацюваннях означив переваги історії повсякденності як окремого напряму історичних досліджень¹¹.

Мета статті – з’ясувати можливості розкриття повсякденного життя монахині Йосифи (Марії Ісопенко) передусім шляхом вивчення кримінальної справи, заведеної на неї радянськими правоохоронними органами 6 жовтня 1949 р.

Кримінальна справа сестри Йосифи (Марії Ісопенко) деталізує обставини її затримання, обшуку та арешту. Постанову на її арешт було видано спецорганами 4 жовтня 1949 р., а наступного дня – ордер на обшук. 5 жовтня 1949 р. за присутності свідків – монахинь Марії Маргарети Міклош і Софії Ключки в її помешканні на вул. Артема, № 3, кв. 1 (*нині – вул. Є. Петрушевича; будинок не зберігся*) у м. Станіслав було проведено обшук. При обшукі виявлено паспорт (тимчасове посвідчення) № 11277.2. на ім’я Марії Іванівни Ісопенко, кишеньковий округлий годинник із білого металу марки “Olma”, а також різні рукописи релігійно-церковного характеру¹².

У постанові на арешт с. Йосифи вказувалося, що вона впродовж 1941–1947 рр. працювала настоятелькою монастиря сестер василіянок у м. Станіслав, серед населення проводила антирадянську роботу. 1947 р. після ліквідації монастиря встановила зв’язок з колишнім ігуменом монастиря ордену отців редемптористів у м. Станіслав Романом Бахталовським, який на нелегальному становищі проживав у м. Чернівці. Радянські спецслужби закидали с. Йосифі те, що вона, на прохання Р. Бахталовського, встановила зв’язок із підпіллям ОУН “для передачі у Ватикан інформації розвідувального характеру, підтримувала зв’язок з нелегалами монахами, і учасниками ОУН”, надавала їм матеріальну підтримку. Діяльність с. Йосифи викривалася свідченнями єпископа Г. Хомишина, отців Є. Пелеха, Р. Бахталовського та свідка А. Беланюк¹³. Марію Іванівну Ісопенко підозрювали в злочинах, передбачених ст. 54-10.23 ч. 1 і ст. 108 КПК УРСР (антирадянська пропаганда і агітація), а відтак було видано постанову прийняти до провадження і почати слідство. У зв’язку з тим, що с. Йосифа, за припущенням радянських спец-

⁷ Делятинський Р., Єгрешій О., Соловка Л. “Від Голгофи через катакомби до Воскресіння”: до 70-х роковин Львівського псевдо-собору 1946 р. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ “Добрий пастир”*. Збірник наукових праць. Богослов’я. До 70-х роковин Львівського псевдо-собору. Івано-Франківськ: ІФБУ, 2016. Ч. 9. С. 32–78.

⁸ Концур-Карабінович Н. Початок широкомасштабної кампанії радянської влади з ліквідації УГКЦ. *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис Галичина*. 2015. Ч. 27. С. 243–248.

⁹ Стасюк І. Греко-католицьке жіноче чернецтво Станіславівської єпархії в період 1939–1950 рр. *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис Галичина*. 2013. Ч. 22–23. С. 298–311.

¹⁰ Коляструк О. А. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності. *Український історичний журнал*. 2008. № 2. С. 145–153; Його ж. (Екстра)ординарність повсякденного життя в умовах Великого терору: норми vs аномалії?. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2018. № 1 (49). С. 99; Його ж. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2008. № 14. С. 259–264; Його ж. Історія повсякденності в сучасній українській історіографії. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2012. № 17. С. 5–9; Його ж. Декомунізація та проблеми дерадянзації – з позицій повсякденності. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2012. № 24. С. 523. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Uxxs_2019_24_42.

¹¹ Удод О. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії. *Краєзнавство*. 2010. Ч. 3. С. 6–9; Його ж. Методологічні проблеми історії повсякденності. *Матеріали V конгресу МАУ*. 2005. С. 379–386; Його ж. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії. *Краєзнавство*. 2010. № 3. С. 6–9. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32065/02-Udod.pdf?sequence=1>.

¹² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р.-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 13, 16.

¹³ Там само. Арк. 6.

служб, могла ухилитися від слідства, було вирішено обрати їй запобіжний захід у вигляді затримання під вартою¹⁴. Під час затримання с. Йосифа опору не чинила.

Науковий інтерес для вивчення повсякденного життя с. Йосифи у визначений історичний відтинок представляє характерна атрибутивна складова усіх кримінальних справ – анкета арештанта. У ній чітко зазначається її прізвище, ім'я, по батькові (*Ісопенко Марія Іванівна*), рік і місце народження (*25 серпня 1900 р., м. Чернівці*); професія і спеціальність (*вчителька*); останнє місце роботи чи рід заняття до арешту (*до жовтня 1949 р. сестра М. Ісопенко працювала статистом у облсоцзабезпеченні*); національність (*українка*), громадянство (*СРСР*); партійність (*була безпартійною*); освіта (*у анкеті була зазначена вища педагогічна освіта, хоча на допитах монахиня вказала про здобуття нею середньої освіти*). У анкеті арештованого, як правило, зазначається також походження (*походила, за її ж словами, зі службовців*); судимість (*М. Ісопенко станом на 1949 р. не мала судимості*). На запитання слідчого, чи брала вона участь у німецько-радянській війні, надала заперечну відповідь, але зізналася, що за тієї історичної пори була на окупованій території – проживала у Станіславі¹⁵. У графі “склад сім’ї” фігурувала інформація – “монашка-одиначка”. До слова, с. Серафима Сало ЧСВВ у своїй книзі “Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії”, ретранслюючи фактичний матеріал із праці с. Юлії Нагорняк “Ісповідниця віри мати Йосифа Ісопенко”, вказує, що с. Йосифа народилася в румунській родині (її справжнє прізвище Ісопеско/Ісопеску) і під впливом отця-пароха чернівецької церкви Св. Миколая змінила не лише прізвище, а й конфесійну належність¹⁶. До слова, у своїй праці івано-франківський історик Б. Савчук “Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василянок” подає іншу дату народження сестри Ісопенко – 12 серпня 1900 р.¹⁷.

У кримінальних справах фігурує також словесний портрет, який доволі випукло характеризує зовнішність с. Йосифи. Монахиня, як показує ця графа кримінальної справи, була середнього зросту, повної тілобудови, мала коротку ший, голубі очі, округле обличчя, сиве волосся, високе чоло, прямі брови, малий ніс і вуха, тонкі губи, пряме підборіддя. Особливих прикмет, за винятком невеликого “відвисання нижньої губи”, с. Марія Ісопенко не мала¹⁸.

Детальнішу інформацію в ділянці біографії с. Йосифи (Марії Ісопенко) можна почерпнути з протоколів першого допиту монахині, який відбувся 6 жовтня 1949 р. у приміщенні внутрішньої в’язниці УМВС у Станіславі. Як показують матеріали слідства, М. Ісопенко рано залишилася сиротою (батько помер 1903 р., а мати відійшла у засвіти дев’ять років потому – 1912 р.). Після окупації Буковини царською армією у ході Великої війни старшого брата Микола 1915 р. було мобілізовано до російського війська і той невдовзі зник безвісти. Залишившись одна, Марія Ісопенко до повноліття отримувала невелику пенсію батька, проживаючи і навчаючись в одній із чернівецьких шкіл. Невдовзі вона стала студенткою учительської семінарії у м. Чернівці, але, закінчивши три курси навчання, 1920 р. переїхала до Станіслава й стала черницею монастиря Чину сестер василянок, прийнявши монаше ім’я Йосифа. Указана нами вище с. Серафима Сало зауважила, що М. Ісопенко відбула новіціят під проводом с. Василії Глібовицької, яка на той час виконувала обов’язки магістри новичок. 1922 р. сестра Йосифа склала тимчасові обіти, 1928 р. – торжественні (вічні) обіти на руки ігумені матері василянського монастиря м. Станіслава м. Мокрини Павлюк і правлячого станіславського єпископа Григорія Хомишина¹⁹. Під час проходження монашої формації с. Йосифа поновила

¹⁴ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р.-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 7, 8.

¹⁵ Там само. Арк. 9 зв.

¹⁶ Сало С. с. ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії. Жовква: Місіонер, 2012. Т. 1. С. 347.

¹⁷ Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василянок. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. С. 208.

¹⁸ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р.-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 10.

¹⁹ Сало С. с. ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії. Жовква: Місіонер, 2012. Т. 1. С. 348.

навчання в учительській семінарії м. Станиславова, яку закінчила 1926 р. Того ж року монахиня почала педагогічну роботу (протягом 1926–1941 рр. вона працювала вчителем різних початкових шкіл м. Станіслава). Згаданий нами історик Б. Савчук у своїй праці подав інформацію про те, с. Йосифа відзначалася покірністю у служінні Богові та доброзичливістю у ставленні до ближнього, мала велику пошану серед сестер, які у 1935 р. обрали її заступницею матері ігумені Йоакими Філевич²⁰. Щоправда, на початку Другої світової війни, в умовах першої радянзації Галичини і Станіслава зокрема, с. Йосифа виїхала в с. Кудринці нині Чортківського району Тернопільської області, де проживала в знайомих парафіян з 1939 по 1941 р., навчаючись мистецтву вишивання²¹.

Прикарпатська історикinja Іванна Гавриш у своїй монографії “Заборонена молитва: Станиславівська єпархія УГКЦ у період підпілля (1946–1989)” відзначає, що в умовах першої радянзації Галичини (1939–1941 рр.) під тиском радянської влади монахині-василіянки були змушені віддати частину монастирського приміщення під гуртожиток педагогічного училища. Студенти заселяли 53 кімнати на другому й третьому поверхах будівлі, у той час як у розпорядженні монахинь залишалось лише 20 келій. Частина сестер тоді розійшлася по домівках, а інші залишилися проживати в монастирі. До своєї обителі, на думку І. Гавриш, сестри василіянки повернулися лише наприкінці 1941 р. – на початку 1942 р. Утім, відновити усталений спосіб життя і праці їм не вдалося, позаяк три чверті будинку були зайняті тоді вже нацистами для потреб військового госпіталю. І. Гавриш, Б. Савчук, як і с. Серафима Сало ЧСВВ, дотримуються думки, що наприкінці 1941 р. станиславівський єпископ Г. Хомишин призначив с. Йосифу Ісопенко ігуменею монастиря сестер василіянок у Станиславові²². Між тим, на допиті радянським спецслужбам сестра Йосифа зізналася, що на початку німецько-радянської війни, 1941 р., через хворобу вона призупинила викладацьку діяльність і до 1945 р. працювала у господарстві монастиря сестер василіянок. Із часу закриття монастиря радянською владою, у листопаді 1947 р., сестра Йосифа залишалася безробітною, допоки не влаштувалася працювати вишивальницею до артілі імені Рози Люксембург у Станиславі. З листопада 1947 р., як відзначалося нами вище, с. Йосифа разом із монахинями Марією Маркіяною Матіас та Марією Маргаретою Міклош проживали на вул. Артема, 3 у квартирі № 1²³. Монастирське приміщення за рішенням облвиконкому від 28 березня 1948 р. було передане у власність педагогічного училища²⁴.

Карна справа містить окремі пізнавальні документи щодо життя та діяльності с. Йосифи в радянський період після підписання Львівського псевдособору 1946 р. Зокрема довідку від секретаріату виконкому Станіславської міської ради депутатів про місця праці М. Ісопенко, характеристику на неї як працівницю артілі Рози Люксембург Станіславського міжоблхудожпромсоюзу та статиста Станіславського “облсобесу” (обласного держзабезпечення). Це конкретизує біографічні показники с. Йосифи (монахиня працювала в артілі з березня по червень 1949 р. на посаді “вишивальниці на дому”; статистом “облсобесу” з 1 вересня по 10 жовтня 1949 р.). На останньому місці роботи сестра пропрацювала до дня свого арешту. Попри факти, які можемо сприймати радше об’єктивно, характеристики містять відверто суб’єктивну, ба навіть наклепницьку інформацію. Для прикладу, за даними завідувача артілі, за час роботи сестра “показала себе з негативного боку, до роботи відносилася несерйозно, у результаті чого не виконувала виробничих завдань, ...проводила замкнутий спосіб життя, з оточуючими була нето-

²⁰ Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіянок. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2011. С. 210.

²¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р.-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 51.

²² Гавриш І. Заборонена молитва: Станиславівська єпархія УГКЦ у період підпілля (1946–1989) : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2021. С. 91, 92.

²³ Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіянок. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2011. С. 211.

²⁴ Турків Дарія (Світлана). Сестри Чину Святого Василія Великого у Східній Галичині наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століття: служіння та просвіта. Львів : Манускрипт-Львів, 2023. С. 249.

вариською, від роботи звільнена через небажання працювати”²⁵. У схожому стилі написав характеристику на Марію Ісопенко виконувач обов’язків завідувача Станіславського “облсобесу” І. Ковальов: “З роботою не справлялася, допускала грубі помилки. У громадській роботі відділу участі не приймала, над собою не працювала задля підвищення свого ідейно-політичного рівня. М. Ісопенко була неавторитетна, з масами не контактна”. Посадовець підсумував, що сестра “не відповідала займаній посаді”²⁶. Вважаємо, що характеристика була написаною “заднім числом” під тиском радянських спецорганів, а тому не може трактуватися вповні об’єктивно.

У ділянці вивчення історії повсякденності чимале значення має опис майна монахині, який також фігурує у протоколі обшуку її помешкання. Нехай схематично, але цей матеріал дає можливість представити етос (спосіб життя), уявити погляди с. Йосифи, її звички та вподобання. У постанові про здачу цінностей фігурували лише два особистих предмети духовної особи: годинник марки “Olma” з білого металу вагою 54 грами 250 мг і вісімнадцятиграмовий білометалевий ланцюжок із хрестиком²⁷. У описі майна М. Ісопенко, на який було накладено арешт, натрапляємо на три речі: одне односпальне залізне ліжко без матраца, одну стару ватну ковдру невеликого розміру і малу пухову подушку без наволочки²⁸. До слова, на основі рішення Особливої наради при МДБ СРСР від 29 липня 1950 р. скромне майно с. Йосифи було конфісковане, а виручені гроші передані до Державного банку для зарахування в дохід держави.

Кримінальна справа містить пізнавальну інформацію про комунікативне середовище сестри Ісопенко, зокрема її спілкування з іншими греко-католицькими священниками та монахинями. Уривки деяких біографій цих духовних осіб не відомі не лише серед вузького, а й широкого загалу науковців. Зокрема, зустрічаються імена: настоятеля монастиря отців редемптористів у м. Станіслав Романа Бахталовського; священника-монаха колишнього монастиря отців-редемптористів у м. Станіслав Євгена Пелеха; священника-монаха колишнього монастиря отців-редемптористів у м. Станіслав Івана Дмуховського; брата-монаха колишнього монастиря отців-редемптористів у м. Станіслав Авксентія Кінащука та ін.²⁹. На допиті сестра згадала також колишнього слухача Духовної семінарії у Станіславові Петра Герелюка та підпільного отця Степана Вапровича.

Найбільше запитань стосувалися співпраці монахині Йосифи з отцем Романом Бахталовським, якого було арештовано радянськими спецслужбами кількома тижнями перед тим у Чернівцях. Сестра Ісопенко зізналася, що зустрічалася з колишнім настоятелем монастиря у Коломиї, де проживала рідна сестра священника Софія Сатурська, а також у м. Чернівці, яке добре знала, бо там народилася і тривалий час проживала. Сестра Йосифа визнала, що за саме її сприяння було віднайдено помешкання о. Р. Бахталовському в цьому місті. До слова, Р. Бахталовський проживав у Чернівцях без прописки від серпня 1947 р. і до моменту затримки спецслужбами, у вересні 1949 р., оселившись у квартирі вчителя Франца Карловича Кінаша на вул. Джамбула (Джабаєва) (сучасна вулиця Павла Чубинського), 17, кв. 2. Винаймаючи квартиру в останнього, Р. Бахталовський платив господареві 600 радянських рублів на місяць³⁰.

На допиті с. Йосифа зізналася, що, виконуючи доручення отця Р. Бахталовського, восени 1946 р. приїжджала в с. Труханів Дрогобицької області (нині Стрийського району Львівської області) до священника Греко-католицької церкви Ксенофонта Керші. Йому вручила спеціальний лист до церковних органів у Ватикан від о. Р. Бахталовського про становище ГКЦ в умовах підпілля, після підписання Львівського псевдособору. За задумом о. Р. Бахталовського, о. К. Керша, який мав зв’язки з центральним проводом ОУН на Дрогобищині, повинен був нелегально переправити листа через Польщу у Ватикан. За словами с. Йосифи, вона не була

²⁵ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 98, 98 зв.

²⁶ Там само. Арк. 99.

²⁷ Там само. Арк. 14.

²⁸ Там само. Арк. 17, 121.

²⁹ Там само. Арк. 20, 54.

³⁰ Державний архів у Івано-Франківській області. Ф. Р-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 1. Спр. 7498 П: в 3 т. Т. 1. Арк. 275.

ознайомена з текстом згаданого вище листа. Втім, о. К. Керші в силу різних обставин не вдалося відправити кореспонденцію у Ватикан, а самого листа, як зізналася монахиня, було невдовзі втрачено³¹. Карна справа як історична пам'ятка нехай схематично, але спроможна передати ментальність арештантки, риси її характеру. Сестра Йосифа аби не скомпрометувати о. Р. Бахталовського, намагалася взяти провину на себе – визнала, що саме вона була ініціатором контактів з отцем К. Кершею стосовно кореспонденції у Ватикан, однак рішуче заперечила особисті контакти з проводом ОУН³². Аби з'ясувати додаткові подробиці та спонукати духовних осіб давати правдиві свідчення, радянські спецслужби організували очну ставку між о. Романом Бахталовським і с. Марією Ісопенко.

Кримінальна справа містить також важливі подробиці діяльності монастиря сестер василіянок у Станіславові. Сестра визнала, що одним із завдань обителі було завдання “виховувати молодь у релігійному дусі”, а задля реалізації мети монахиням дозволялося викладати в школах міста Закон Божий, водночас політичної роботи сестри не проводили³³. Це, за словами с. Йосифи, забороняв статут монастиря. Крім того, різко проти задіяності монахинь до політичного життя був і станіславівський єпископ Григорій Хомишин, якому безпосередньо підпорядковувався монастир сестер василіянок у Станіславові. На допитах с. Йосифа заперечила факт, що сестри василіянки займалися підпільною підготовкою українців Станіслава до Всесвітнього конгресу католиків, який мав відбутися 1950 р. у Ватикані й на якому передбачалося прийняття розпоряджень антирадянського змісту.

Між тим, с. Йосифа ствердно відреагувала на запитання слідчих стосовно ідеї створення при монастирі сестер василіянок у Станіславі впродовж 1944–1945 рр. окремого чину “Пресвятої Богородиці Неустанної помочі”³⁴. Щоправда, чин не було створено через ускладнення суспільно-політичної атмосфери в Галичині (початок другої радянської окупації) та відсутність відповідного приміщення.

За словами Марії Ісопенко, василіянський монастир існував із трьох джерел. Основне джерело – дотації та матеріальна допомога правлячого єпископа Григорія Хомишина. Господарська діяльність (на території монастиря розташовувалася невелика присадибна ділянка) та пошиття одягу для вірян були додатковими джерелами існування. Загалом у жіночому монастирі сестер василіянок м. Станіславів перед його закриттям (1946 р.) було, за зізнанням с. Йосифи, 30 монахинь³⁵.

Представники радянських спецслужб прагнули викрити діяльність с. Йосифи шляхом допитів осіб, із якими безпосередньо контактувала монахиня. Карна справа містить окремі уривки з допитів таких людей. Найбільший інтерес, на наш погляд, представляють витяги з протоколів допиту єпископа Григорія Хомишина від 20 серпня 1945 р., який визнав, що монахині-василіянки розповсюджували антирадянську літературу, часом друкували публіцистичні статті в газетах християнського характеру: “Нова Зоря”, “Добрий пастир”, “Місіонар” та ін.

Більшу увагу для доведення “антирадянської націоналістичної роботи” с. Й. Ісопенко та її “зв’язків з ОУН” мали факти, отримані з трьох інших справ. Перша з них стосувалася вилученої під час обшуку у священика монастиря отців редемптористів о. Євгена Пелеха різдвяної листівки, яку написала с. Йосифа після закриття цієї обителі³⁶. Отець Євген Пелех на допиті зізнався, що часом листувався із с. Йосифою, а її листи мали антирадянський зміст³⁷. Друга справа була пов’язана з донесенням учительки Надії Бигич, яка прибула до Станіслава з Київщини для роботи

³¹ Державний архів у Івано-Франківській області. Ф. Р-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 1. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 23.

³² Там само. Арк. 37, 40, 52.

³³ Там само. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 21, 34.

³⁴ Там само. Арк. 49.

³⁵ Там само. Арк. 33 зв.

³⁶ Савчук Б. Твердина віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіянок. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2011. С. 216.

³⁷ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 62.

в закладах середньої освіти міста³⁸. Надія Бигич нерідко відвідувала монастирську майстерню пошиття одягу. За її ж зізнанням 1944 р. вона написала донос в органи МВС, позаяк була обурена пунктами № 82 і 83 молитви “За душі померших”, поміщеної під склом на стіні в коридорі монастиря: “Помолимося за душі, які загинули від рук невірних більшовиків”³⁹. Третя справа була пов’язана з викриттям групи світських жінок, які, будучи членкинями націоналістичних організацій або їх симпатиками, часом зверталися за допомогою до сестер василіянок⁴⁰. Зв’язкова ОУН Анна Беланюк на допиті 2 жовтня 1947 р. зізналася, що при зустрічі з Марією Ісопенко нерідко обговорювали арешти отців і монахинь підпільної ГКЦ, оскільки вони обоє були “виховані у націоналістичному дусі”⁴¹. Виписки з протоколів допитів релігійних і світських осіб мали, без сумніву, істотне значення для майбутнього обвинувачення самої с. Йосифи.

Згаданий нами вище колишній настоятель монастиря отців-редемптористів у Станіславові Роман Бахталовський на допиті від 4 жовтня 1949 р. зізнався, що на його прохання с. Йосифа продавала старі ікони та інше майно колишнього монастиря, а зібрані гроші повертала, що було одним із засобів його фізичного існування⁴². Крім того Марія Ісопенко пробувала сприяти Р. Бахталовському в отриманні нового паспорта на ім’я дівочого прізвища його матері. Передбачалося, що священник носитиме прізвище “Герман”. Утім, ця спроба, в силу різних причин, залишилася нереалізованою.

15 жовтня 1949 р. було прийнято постанову про пред’явлення звинувачення Марії Іванівні Ісопенко. Вона викривалася тим, що з 1941 р. по 1947 р. працювала настоятелькою монастиря ордену сестер василіянок у м. Станіслав, серед населення проводила антирадянську націоналістичну агітацію. 1947 р., після ліквідації монастиря, встановила зв’язок із колишнім ігуменом закритого монастиря ордену редемптористів у м. Станіславі Романом Бахталовським, який проживав на нелегальному становищі в м. Чернівці. Виконуючи завдання Р. Бахталовського, вона встановила зв’язок із підпіллям ОУН для передачі у Ватикан інформації розвідувального характеру, підтримувала зв’язок з монахами-редемптористами, які перебували на нелегальному становищі, надавала їм матеріальну підтримку.⁴³ Відтак 15 жовтня 1949 р. сестрі було пред’явлено звинувачення у злочинах за ст. 54 10 ч. II КК УРСР (антирадянська пропаганда і агітація)⁴⁴. Марія Ісопенко визнала себе винною частково. Вона підтвердила, що в 1941–1947 рр. була настоятелькою монастиря сестер василіянок у м. Станіслав, контактувала з колишнім ігуменом монастиря отців-редемптористів Романом Бахталовським, надаючи йому матеріальну допомогу. Однак не визнала себе винною в тому, що серед населення проводила антирадянську націоналістичну роботу⁴⁵.

10 лютого 1950 р. слідство в справі Марії Ісопенко було закінчене. Сестру звинуватили в скоєнні злочину за статтю 54-10 ч. 2 Кримінального кодексу УРСР (антирадянська пропаганда і агітація). У обвинувальному висновку акцентувалося, що Марія Ісопенко виховала 30 монашок у антирадянському дусі, поширювала молитовні тексти антирадянського змісту, контактувала зі священниками підпільної Греко-католицької церкви, зокрема отцями Є. Пеллехом, К. Кіршею та Р. Бахталовським “по антирадянським питанням”. За дорученням останнього, використовуючи закордонні зв’язки ОУН, намагалася передати листа до Ватикану “Про становище Греко-католицької Церкви в Україні”⁴⁶.

³⁸ Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіянок. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2011. С. 217.

³⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р.-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 55, 56, 57, 88.

⁴⁰ Савчук Б. Твердиня віри. Історія Станіславського (Івано-Франківського) монастиря сестер Василіянок. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2011. С. 217.

⁴¹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р.-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 64, 65.

⁴² Там само. Арк. 77, 82.

⁴³ Там само. Арк. 28.

⁴⁴ Там само. Арк. 29.

⁴⁵ Там само. Арк. 29 зв.

⁴⁶ Там само. Арк. 102.

Сестрі Йосифі закидали також те, що 1947 р. вона підбурювала монахинь до спротиву органам радянської влади. Радянські спецоргани прагнули скористатися обставиною, що в час першої радянізації Галичини монахині-василіянки, як зазначено нами вище, були змушені віддати частину монастирського приміщення під гуртожиток педагогічного училища. 1946 р. Станіславське обласне управління освіти висунуло монастиреві офіційні претензії на цілий будинок. Спершу було здійснено спробу позбавити сестер їхньої власності законним шляхом через суд. Однак судову справу дирекція педучилища програла, позаяк черниці змогли пред'явити документи на право власності всього монастирського приміщення. Улітку 1946 р. розпочалася акція примусового переселення черниць до монастиря в с. Підмихайлівці⁴⁷ (нині – у *Рогатинській міській громаді Івано-Франківського району Івано-Франківської області*). Саме с. Йосифа як ігуменя обителі найрішуче обстоювала інтереси своєї спільноти. Вона неодноразово зверталася за допомогою до голови Станіславського облвиконкому та уповноваженого в справах релігійних культур області, але зазвичай не отримувала відповіді. 30 серпня 1946 р. с. Йосифа написала до Йосифа Сталіна листа, у якому просила зарадити ліквідації обителі. Місцеве радянське керівництво спершу запропонувало монахиням переселитися у приміщення сестер-служебниць, розташоване на вул. Дзержинського, 94, (нині – вул. *Мазени*), що суперечило статуту ЧСВВ. Відтак ігуменя М. Ісопенко відмовилася. Урешті 3 липня 1947 р. виконком Станіславської обласної Ради депутатів трудящих прийняв постанову “Про переміщення монашок «Василіянок» із міста Станіслава у жіночий монастир Підмихайловець”. Це рішення мотивувалося необхідністю розширення фізкультурного залу, їдальні та гуртожитку для студентів педагогічного училища, а також тим, що 50–60 % житлової площі Підмихайлівського монастиря ніким не використовується⁴⁸.

Урешті, слідчу справу № 7063 за звинуваченням Марії Іванівни Ісопенко було вирішено направити на розгляд Особливої наради при МДБ СРСР із клопотанням застосувати міру покарання 10 років виправно-трудової колонії з конфіскацією майна⁴⁹, рахуючи термін ув'язнення з дня арешту (6 жовтня 1949 р.). Як засвідчує витяг з Особливої наради при МДБ СРСР від 29 липня 1950 р. за слідчою справою № 7063 на Ісопенко М. І., сестра була відправлена в ГУТАБ МВС СРСР у Кізіллаг Пермської області. Майно с. Йосифи конфісковано, а виручені кошти передано в Державний банк для зарахування в дохід держави⁵⁰.

В ув'язненні с. Йосифа працювала на лісоповалі. За влучним висловом с. Серафими Сало, замість монашого одягу сестра була вимушена одягнути ватяні штани, куфайку з номером на спині, валянки та чоловічу шапку. Сестра-монахиня І. Козуб так описала пощодення ув'язнених у Кізіллагу: “Табірний день починався о п'ятій годині ранку. На сніданок в'язні отримували ячмінну кашу або ячмінний суп і шматок хліба. Із сьомої години ранку до вечора, без перерви на обід, працювали на лісоповалі. Вечірнє меню було абсолютно ідентичним до страв сніданку, картоплю готували тільки у державні радянські свята”⁵¹.

Утім, на основі указу президії Верховної Ради СРСР від 3 вересня 1955 р. сестру Йосифу 12 грудня того ж року було достроково звільнено з місця ув'язнення⁵². Після повернення додому с. Йосифа проживала в Станіславі за адресою вулиця Лермонтова (нині – *Героїв Маріуполя*), дім 2, кв. 3⁵³.

Слід додати, що радянська влада щодо нелегальної ГКЦ використовувала різноманітні методи контролю за діяльністю єпископів, священників і монахинь. Галузевий архів Служби

⁴⁷ Гавриш І. Заборонена молитва: Станіславівська єпархія УГКЦ у період підпілля (1946–1989) : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2021. С. 99.

⁴⁸ Там само. С. 100.

⁴⁹ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р.-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 107.

⁵⁰ Там само. Арк. 120.

⁵¹ Гавриш І. Заборонена молитва: Станіславівська єпархія УГКЦ у період підпілля (1946–1989) : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2021. С. 105.

⁵² Державний архів Івано-Франківської області. Ф. Р.-2157: Репресовані та реабілітовані. Оп. 2. Спр. 4302 П: Справа по звинуваченню Ісопенко М. І. (6.10.1949–10.02.1950). Арк. 127.

⁵³ Там само. Арк. 128.

безпеки України в м. Києві містить фонд колишнього КДБ під назвою “Групова агентурна розробка”. Під пильний нагляд КДБ була взята також настоятелька ЧСВВ с. Й. Ісопенко. Органам КДБ вдалося до “розробки” с. Йосифи залучити агента під псевдонімом “Жемчужина” – не відомої нам особи, яка була близькою до черниць василіянок. У “Справі по ділу-формуляр № 5181 на Ісопенко М. І.” міститься інформація, яку надавала “Жемчужина” представникам КДБ – від переліку поїздок с. Й. Ісопенко з метою відвідин сестер у місцевостях, де вони проживали, до копії листів, які приходили на адресу Філевич (*ім'я невідоме*) зі США⁵⁴. Мати Марія Должицька ЧСВВ (*раніше проживала в монастирі с. Словіта на Львівщині, а перед Другою світовою війною виїхала до США*) писала листи від імені Генеральної настоятельки ЧСВВ до сестер у радянській Україні. Згідно з таємними записами КДБ, “Должицька була близькою до керуючих кіл католицької церкви в США”⁵⁵. Однак для органів КДБ м. М. Должицька не була відома як монахиня, бо не підписувала свої листи чернечим ім'ям.

У січні 1958 р. агент “Жемчужина” передала органам КДБ лист від М. Должицької, у якому в зашифрованій формі повідомлялося, що генеральна настоятелька ЧСВВ м. З. Безушко з дозволу Папи Пія XII на посаду провінційної настоятельки всіх монастирів ЧСВВ у Галичині призначила с. Й. Ісопенко⁵⁶. 26 лютого 1958 р. начальник четвертого відділу КДБ у Станіславській області майор Свистун (*ім'я не вказане*) долучив текст листа, отриманого від агента “Жемчужини”, до справи с. Й. Ісопенко: “Мама «Зіна» перебуває у нас на візитації. <...> через місяць чи два повернеться до татка. <...> Мама бажає, щоб «Юзя» всім допомагала. Не знаю, чи отримає вуйко Василій лист від мами про це. Дайте почитати цей лист вуйкові”⁵⁷. Хоч лист був написаний дуже законспіровано, алегорично (“мама” – архимандриня м. З. Безушко, “татко” – Папа Пій XII, “Юзя” – чернече ім'я Марії Ісопенко, а вуйко Василій – о. В. Величковський), однак представники КДБ зуміли його розшифрувати з допомогою підсланих агентів⁵⁸. З 1957 р. серед завербованих осіб були, як свідчать матеріали “групової агентурної розробки”, навіть священники. Так, с. Й. Ісопенко “розробляли” агенти “Путніс” і “Олеша”. Саме агент “Путніс” повідомив КДБ 7 червня 1957 р. про прохання с. Йосифи відправляти таємне богослужіння кожної першої суботи місяця на честь Матері Божої для сестер василіянок у римокатолицькому костелі м. Станіслава⁵⁹. З метою співпраці з монахинями й отримання подальшої інформації агентіві “Путнісу” надано дозвіл від КДБ відправляти такі богослужіння в костелі. На жаль, нам не вдалося встановити справжні імена священників ГКЦ, які були змушені піти на співпрацю з органами КДБ.

П'ять років ув'язнення вплинули на здоров'я черниці – вона приїхала з обмороженими руками і ногами, невдовзі почав прогресувати рак крові. 18 березня 1974 р. с. Йосифа Ісопенко відійшла до Вічності. Чин похорону відправили отці Григорій Мисак і Микола Волосянко ЧНІ. Похована монахиня на старому міському кладовищі в Станіславі на вул. Київській – “у Спузняка”.

Тож кримінальні справи як першоджерела вивчення повсякденного життя монахинь в умовах радянської доби представляють неабиякий інтерес. Нині існує поважна потреба методологічних і методичних розробок цього питання. Свідчення підсудних (зокрема с. Йосифи), в силу їхньої суб'єктивності, вимагають уважного зіставлення з іншими першоджерелами, зокрема нотатками для пам'яті, епістолярієм, спогадами про неї очевидців подій, періодичними виданнями тієї історичної доби. Кримінальні справи як джерело не здатні вповні відтворити повсякденне життя будь-якої історичної особи з абсолютною точністю, але важливі для цілісної реконструкції біографій цих історичних постатей. З іншого боку, кримінальні справи як істо-

⁵⁴ Галузевий державний архів Служби безпеки України в м. Києві. Ф. 65: Групова агентурна розробка. Оп. 1. Спр. 9113: “Рифи”. Т. 1. (24.01.1958). Арк. 85–95.

⁵⁵ Там само. Арк. 90.

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Там само. Арк. 91.

⁵⁸ Сало С. с. ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії. Жовква: Місіонер, 2012. Т. 1. С. 308.

⁵⁹ Галузевий державний архів Служби безпеки України в м. Києві. Ф. 65: Групова агентурна розробка. Оп. 1. Спр. 9113: “Рифи”. Т. 1. (24.01.1958). Арк. 176.

ричні пам'ятки містять подекуди цікавий фактичний матеріал із повсякденного життя духовних осіб, пропонують чимало конкретної інформації, важливих, хоча на перший погляд, і малопізнавальних фактів. Вони проливають світло на суспільні погляди, ідеологічні переконання, зацікавлення, ухили самої с. Йосифи. Добре характеризують близьке комунікативне середовище релігійної діячки, уміщують імена конкретних, часто-густо маловідомих людей (переважно священнослужителів), про долі яких у книгах відомо не так уже й багато. Разом із тим, матеріали слідства віддображають суб'єктивний характер цих допитів, зазвичай ілюструють тенденційність у доборі свідків, вказують на численні факти психологічного тиску – як на духовних, так і на світських осіб. Із іншого боку кримінальні справи добре ілюструють методи роботи радянських правоохоронних органів та спецслужб.

При уважному вивченні кримінальних справ досить непогано “читається” історична епоха, яка розгорталася в умовах тотального нагляду за духовними особами, стандартизувала їхню поведінку, намагалася сформувати ментальність переслідуваних, часто навіть приречених осіб.

Сестра Йосифа (Марія Ісопенко).

Джерело: Приватна колекція сестри Дарії Турків ЧСВВ

Реколекції для семінаристок при монастирі сестер василянток під проводом о. Якіма Сенківського ЧСВВ. Ліворуч від отця сестра Йосифа (Марія Ісопенко). м. Станіславів. 21–25 червня 1936 р.

Джерело: Приватна колекція сестри Дарії Турків ЧСВВ

Ліворуч – сестра Йосифа (Марія Ісопенко).
Джерело: Приватна колекція сестри Дарії Турків ЧСВВ

Сестра Йосифа (Марія Ісопенко) на території монастиря сестер василіянок. м. Станиславів.
Джерело: Приватна колекція сестри Дарії Турків ЧСВВ

Сестри на території монастиря василіянок. Внизу праворуч сестра Йосифа (Марія Ісопенко). м. Станиславів. 1938 р. *Джерело:* Сало С. с. ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії. Жовква : Місіонер, 2012. Т. 1. 432 с.

Праворуч – сестра Йосифа (Марія Ісопенко).
Джерело: Приватна колекція сестри Дарії Турків ЧСВВ

Сестра Йосифа (Марія Ісопенко) після повернення до Івано-Франківська із заслання. *Джерело:* Сало С. с. ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії. Жовква : Місіонер, 2012. Т. 1. С. 332.

Епітафія на надмогильному пам'ятнику сестри Йосифи (Марії Ісопенко).
 Старий міський цвинтар на вулиці Київській у м. Івано-Франківськ. *Джерело:* З колекції авторів

Автори статті біля надмогильного пам'ятника монахині Йосифи (Марії Ісопенко).
Джерело: 3 колекції авторів

Епітафія біля надмогильного пам'ятника Марії Маргарети Міклош ЧСВВ (1894–1949),
Матіяс Марії Маркіяни ЧСВВ (1900–1959), Теклі Теодозії Бойко ЧСВВ (1884–1959),
Анни Аркадії Варениці ЧСВВ (1881–1961). Старий міський цвинтар на вулиці Київській
у м. Івано-Франківськ. *Джерело: 3 колекції авторів*

**NUN OF THE ORDER OF SAINT BASIL JOSEPHA (MARYA ISOPENKO): ATTEMPT TO
RECREATE EVERYDAY WAY THROUGH A CRIMINAL CASE**

Oleh YEHRESHII

*Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University,
Department of History of Ukraine and Methods of Teaching History,
57, Shevchenko St., 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: ludyna@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0639-910X*

Andreia (Olha) MASLII

*Ivano-Frankivsk Academy Ivana Zolotoustoho,
Department of Social and Humanitarian Disciplines, Research Institute of Church History,
22, Sofron Mudryi (Gharbarska) St., room 801, 76019, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: maslii.a@ifai.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9878-7128*

Summary

In the scientific article, the authors analyze the criminal case instituted by the Soviet special services against the nun Yosyfa (in real life – Maria Isopenko) of the order of Saint Basil the Great. For a short time, she was the abbess of the monastery of the Basilian sisters in Stanyslaviv. The authors are particularly interested in the possibility of recreating the everyday life of a nun through the investigation of a criminal case.

The article states sister Yosyfa was arrested by Soviet special agencies on 6 October 1949. On the same day, the first interrogation of the nun took place in the internal prison of the Internal Affairs Office in Stanislav. The specified criminal case details the circumstances of the delay, search and arrest of a clergyman. Scientific interest for studying the everyday life of nun Yosyfa in a certain period present the characteristic components of all criminal cases – the questionnaire of the arrestee and a verbal portrait. In the area of studying the history of everyday life great importance has the description property of sister Yosyfa's, which also appears in the protocol of the search of her residence. February 10, 1950, the investigation in the case of Maria Isopenko was completed. The nun was accused of committing a crime under Article 54-10 part 2 of the Criminal Code of the Ukrainian SSR (anti-Soviet propaganda and agitation).

The authors of the article believe that criminal cases as a source are not able to fully reproduce the everyday life of any historical person with absolute accuracy, but are important for a more complete reconstruction of the biographies of these people. Criminal cases as historical monuments sometimes contain interesting factual material from the everyday life of spiritual persons, offer a lot of specific information, important, although at first glance little-known facts. Criminal cases reveal public views, ideological beliefs, interests of sister Yosyfa, well characterize the intimate communicative environment of the religious figure.

At the same time, investigation materials reflect the subjective nature of these interrogations, usually illustrate the tendency in the selection of witnesses, point to numerous facts of psychological pressure on both clergy and secular persons.

Key words: nun Yosyfa (Maria Isopenko), Order of St. Basil the Great, criminal case, Soviet special services, everyday life, primary source, Greek Catholic clergy.

REFERENCES

Andruhiv, I. (2004). *Relihiyne zhyttya na Prykarpatti: 1944–1990 roky : istoryko-pravovyy analiz*. [Religious life in Prykarpattia: 1944–1990: historical and legal analysis]. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

Delyatyns'kyi, R., Yehreshiy, O., Solovka, L. (2016). "Vid Holhofy cherez katakomby do Voskresinnya": do 70-kh rokovyn L'vivs'koho psevdosoboru 1946 r. ["From Golgotha through the Catacombs to the Resurrection": to the 70 th anniversary of the Lviv Pseudo-Cathedral in 1946]. *Dobryy pastyr. Zbirnyk naukovykh prats'. Bohoslov'ya [Good Shepherd. Collection of scientific works. Theology]*, issue 9, pp. 32–78 (in Ukrainian).

Derzhavnyy arkhiv Ivano-Frankivs'koyi oblasti [State archive of Ivano-Frankivsk region]. Fond R 2157 *Represovani ta rehabilitovani [Repressed and rehabilitated]*.

Do svitla Voskresinnya kriz' terny katakomb. Pidpil'na diyal'nist' ta lehalizatsiya Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy [To the light of Resurrection through the thorns of the catacombs. Underground activity and legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church]. Lviv: Vyd-vo Ukrayins'koho Katolyts'koho un-tu (in Ukrainian).

Haluzevyy derzhavnyy arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrayiny v m. Kyievi [Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine in Kyiv]. Fond 65. *Hrupova ahenturna rozrobka [Group agency development]*.

Havrysh, I. (2021). *Zaboronena molytva: Stanyslavivs'ka yeparkhiya UHKTS u period pidpillya (1946–1989): monografiya* [Forbidden Prayer: Stanislaviv Eparchy of the UGCC in the Underground (1946–1989): monograph]. Ivano-Frankivs'k: Foliant (in Ukrainian).

Kolyastruk, O. (2019). Dekomunizatsiya ta problemy deradyanizatsiyi – z pozytsiy povsyakdennosti [Decommunization and the problems of de-Sovietization – from the standpoint of everyday life]. *Ukrayina XX stolittya: kul'tura, ideolohiya, polityka – Ukraine of the XX century: culture, ideology, politics*, no. 24, 523. Retrieved from http://resource.history.org.ua/publ/Uxxs_2019_24_42 (in Ukrainian).

Kolyastruk, O. (2008). Dokumenty osobovoho pokhodzhennya yak dzhherela z istoriyi povsyakdennosti [Documents of personal origin as sources from the history of everyday life]. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal [Ukrainian Historical Journal]*, no. 2, 145–153 (in Ukrainian).

Kolyastruk, O. (2018). (Ekstra)ordynarnist' povsyakdennoho zhyttya v umovakh Velykoho teroru: normy vs anomalii? [(Extra) ordinariness of everyday life in the conditions of the Great Terror: norms vs anomalies?] *Z arkhiviv VUCHK-HPU-NKVD-K-HB [From the archives of the VUCHK-GPU-NKVD-KGB]*, no. 1 (49). 99. Retrieved from : http://resource.history.org.ua/publ/za_2018_1_5 (in Ukrainian).

Kolyastruk, O. (2008). Istoriya povsyakdenosti yak ob'ekt istorichnoho doslidzhennya; istoriohrafichnyy i metodolohichnyy aspekty [The history of everyday life as an object of historical research; historiographical and methodological aspects]. Kharkiv: Vyd-vo "Kursor" (in Ukrainian).

Kolyastruk, O. (2008) Vizual'ni dokumenty yak osoblyvi dzherela istoriyi povsyakdenosti [Visual documents as special sources of the history of everyday life]. *Ukrayina KHKH st.: kul'tura, ideolohiya, polityka [Ukraine of the 20th century: culture, ideology, politics]*, no. 14, 259–264 (in Ukrainian).

Kontsur-Karabinovych, N. (2015). Pochatok shyrokomasshtabnoyi kampaniyi radyans'koyi vlady z likvidatsiyi UHKTS [The beginning of a large-scale campaign by the Soviet regime to liquidate the UGCC]. *Naukovyy i kul'turno-prosvitniy krayeznavchyy chasopys Halychyna [Scientific and cultural and educational local history journal Halychyna]*, no. 27, pp. 243–248 (in Ukrainian).

Lysenko, O. (2010). Istoriya povsyakdenosti yak haluz' naukovooho znannya (povsyakdena istoriya viyny: metodolohichni notatky) [History of everyday life as a branch of scientific knowledge (everyday history of the war: methodological notes)]. *Istoriya povsyakdenosti: teoriya ta praktyka: materialy vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi [History of everyday life: theory and practice: materials all-Ukrainian scientific conference]*, Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, May 14–15, 11–19 (in Ukrainian).

Masliy, O. (Monakhynya Andreyka). (2015). Radyans'ka relihiyna polityka shchodo zhinochykh chernechykh spil'not u Halychyni (1953 r. – persha polovyna 1980-kh rr.) [Soviet religious policy regarding female monastic communities in Galicia (1953 – the first half of the 1980 s.)]. *Naukovyy i kul'turno-prosvitniy krayeznavchyy chasopys Halychyna [Scientific and cultural and educational local history journal Halychyna]*, no. 27, pp. 234–242 (in Ukrainian).

Masliy, O. (Monakhynya Andreyka). (2014). Zhinoche chernetstvo Halychyny v umovakh likvidatsiyi Ukrayins'koyi hreko-katolyts'koyi tserkvy ta stalins'kykh represiy [Female monasticism of Galicia in the conditions of liquidation of the Ukrainian Greek Catholic Church and Stalinist repressions]. *Naukovi pratsi istorichnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu [Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhzhya National University]*, no. 40, pp. 174–179 (in Ukrainian).

Nahayko, T. (2010). Istoriya povsyakdenosti: pohlyad na problemu [The history of everyday life: a look at the problem]. *Istoriya povsyakdenosti: teoriya ta praktyka: materialy vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi [History of everyday life: theory and practice: materials all-Ukrainian scientific conference]*, Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, May 14–15, 43–48 (in Ukrainian).

Potapenko, J. (2010). Perspektyvy rozvytku istoriyi povsyakdenosti cherez pryzmu dyskursu postmodernu [Prospects for the development of the history of everyday life through the prism of postmodern discourse]. *Istoriya povsyakdenosti: teoriya ta praktyka: materialy vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi [History of everyday life: theory and practice: materials all-Ukrainian scientific conference]*, Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, May 14–15, 52–54 (in Ukrainian).

Romanchuk, L., Savran, W. (2014). Vyprobuvani, yak zoloto v hornyli. Knyha druha [Tested like gold in a crucible. Book two] Zhovkva: Misioner (in Ukrainian).

Salo, S. (2012). Provintsiya Presvyatoyi Troyci Sester Chynu Svyatoho Vasyliya Velykoho: narysy z istoriyi [Province of the Holy Trinity Sisters of the Order of Saint Basil Great: Essays on History]. Zhovkva: Misioner, vol. 1 (in Ukrainian).

Savchuk, B. (2011). Tverdynya viry. Istoriya Stanislavs'koho (Ivano-Frankivs'koho) monastyrya sester Vasyliyanok [Stronghold of Faith. The history of the Stanislavsky (Ivano-Frankivsk) monastery of the Vasiliyanok sisters]. Ivano-Frankivsk: Nova Zorya (in Ukrainian).

Stasyuk, I. (2013). Hreko-katolyts'ke zhinoche chernetstvo Stanislavivs'koyi yeparkhiyi v period 1939–1950 rr. [Greek-Catholic female monasticism of the Stanislaviv eparchy in the period 1939–1950]. *Naukovyy i kul'turno-prosvitniy krayeznavchyy chasopys Halychyna [Scientific and cultural and educational local history journal Halychyna]*, no. 22–23, pp. 298–311 (in Ukrainian).

Serhiychuk, V. (2001). Neskorena Tserkva. Podvyzhnytstvo hreko-katolykiv Ukrayiny v borot'bi za viru i derzhavu [Unconquered Church. The asceticism of the Greek Catholics of Ukraine in the struggle for faith and the state]. K.: Dnipro. (in Ukrainian).

Turkiv, Dariya (Svitlana). (2023). Sestry Chynu Svyatoho Vasyliya Velykoho u Skhidniy Halychyni naprykintsi XIX – u pershiy polovyni XX stolittya: sluzhinnya ta prosvita [Sisters of the Order of Saint Basil the Great in Eastern Galicia at the end of the 19th – in the first half of the 20th century: service and education]. Lviv: Manuscript (in Ukrainian).

Udod, O. (2010). Istoriya povsyakdenosti yak providnyy napryam ukrayins'koyi istoriohrafii [History of everyday life as a leading direction of Ukrainian historiography]. *Krayeznavstvo [Local lore]*, 3, pp. 6–9 (in Ukrainian).

Udod, O. (2005). Metodolohichni problemy istoriyi povsyakdennosti [Methodological problems of the history of everyday life] *Materialy V konhresu MAU–Proceedings of the V UIA Congress*, pp. 379–386 (in Ukrainian).

Udod, O. Mediyna istoriya ta profesiyna reputatsiya istoryka [Media history and professional reputation of the historian]. Retrieved from:<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/182340/10-Udod.pdf?sequence=1> (in Ukrainian).

Zharovs'ka, O. (2013). Vyprobuvani, yak zoloto v hornyli. Knyha persha [Tested like gold in a crucible. Book one] L'viv: Vydavnytstvo "Koleso" (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 10 червня 2024 р.